

10. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність : монографія / за ред. В. В. Різуна // Катерина Степанівна Серажим. – Київ: Либідь, 2002. – 392 с.
11. Сірінюк-Долгарьова К. Новинний дискурс як явище соціокомунікативного середовища / К. Сірінюк-Долгарьова // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – № 18. – С. 21 – 26.
12. Стівенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / Мітчел Стівенс ; пер. з англ. Н. Єгоровець. – К. : Києво-Могилянська акад., 2008. – 407 с.
13. Тирон І. В. Особливості структурно-семантичної організації медійного дискурсу (на матеріалі газетних та журнальних медіа-текстів) / Ірина Володимирівна Тирон // Нова філологія. – Вип. 38. – 2010. – С.105 – 110.
14. Федорів Т. В. Телевізійні новини в політичній комунікації України: жанрова типологія, технологія виробництва, взаємодія з аудиторією : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : спец. 10.01.08 «Журналістика» / Федорів Тетяна Володимирівна – Київ, 2004. – 22 с.
15. Холод О. Інмутаційний характер сучасного телевізійного новинного дискурсу в Україні / Олександр Холод // Теле- та радіожурналістика : зб. наук. пр. - Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. - Вип. 11. - С. 259 – 263.

Гах О.

Науковий керівник – проф. Лановик З. Б.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДТЕКСТУ ТА ПРИЧИНИ ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЇ У ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Шістдесяті стали історією

Оксана Пахльовська

Підтекст часто трактують як прихований зміст. Але таке пояснення цього явища в художньому тексті є дещо спрощеним, оскільки воно не розкриває усю його суть. Проте дослідникам не завжди вдається вдало сформулювати найповніше визначення цього терміна.

Підтекст (букв. – те, «що лежить під текстом»), тобто в глибині його, власне – в глибині його смислового значення), це тип художнього образу, в якому конкретно-чуттєва даність предмета зображення крім власного має значення зумисно прихованого натяку на якусь іншу ідею чи образ, що прямо не називаються, але мають на увазі і суттєво переоцінюють зміст того, що йдеться відкрито, у прямій формі [3,80].

Це лише один із варіантів визначення цього явища, оскільки його сутність можна визначити відповідно до існуючих підходів: лінгвістичного, літературного та психологічного. Так, усі спроби вмістити підтекст у певні рамки для формулювання якнайкращого визначення є неможливим, оскільки це призводить до ще більшого ускладнення розуміння прихованого змісту: неможливість пояснити його додаткових смислових ознак. Тому на сьогодні так і немає чіткого та єдиного визначення терміна «підтекст»: ні у літературознавстві, ні у лінгвістиці й у інших галузях науки, яке б охопило його багатозначність та функціональність.

Водночас простим і неоднозначним є й процес декодування прихованого змісту в художньому тексті, оскільки він характеризується відсутністю прямих асоціативних зв'язків між словами. Складність розуміння цього явища також пояснюється перенесенням відповідних ознак та функцій на художній текст, які не завжди є помітні та зрозумілі для читача. Підтвердженням цього є теза О. Шупти-Вязовської, яка вважає, що саме у випадку художнього твору феномен підтексту набуває специфічного значення, стає не просто елементом тлумачення, але обов'язковою координатою розгортання художнього світу. Так, кожен письменник під час написання твору вміщає у ньому ряд запитань, щоби читач зумів їх виявити та знайти відповіді, які містяться у підтексті для послідовного й узагальнюючого усвідомлення художнього тексту в цілому.

Літературознавці наголошують на необхідності чіткого розмежування цього поняття із символом й алегорією, адже сам зміст образу-підтексту має конкретніші та чіткіші ознаки сталості. Серед особливих (відмінних) рис підтексту можна назвати такі:

- 1) конкретний (персональний) адресний характер (адресність);
- 2) натяк на історичні події і реальних (чи умовно реальних) людей (про літературний образ);
- 3) непряме (приховане) декларування змісту (окремого образу й твору в цілому);

4) наявність спеціальної авторської настанови на приховання якогось змісту, що викликає почуття недостатності;

5) обсяг прихованого змісту (від репліки – до повної картини);

6) прояв авторської критичної оцінки.

Відомо, що такий специфічний тип образного відтворення світу був характерним для окремих літературних творів античності. Мабуть, причиною появи та розвитку тенденції до приховування змісту у творі став закономірний розвиток різних літературних процесів і найголовніше – можливість відображати найболючіші питання сучасності з точки зору авторського світобачення.

Що ж стало причиною актуалізації та широкого використання цього явища у творах української літератури в 60-тих роках ХХ століття? Щоби відповісти на це запитання варто згадати про умови та події, які довелося пережити письменникам та громадським діячам у той час.

Шістдесяті роки ХХ століття в історії України – історія великих людей та їх вчинків. До числа перших «шістдесятників» зараховують Івана Драча, Миколу Вінграновського, Євгена Гуцала, Валерія Шевчука, Володимира Дрозда та ін. [7].

Так, у квітні 1965 року над ними почалися арешти та суди лиш через те, що вони стали в оборону українського слова. Вилучали їхні твори та контролювали всі видавництва. Але шістдесятники не втрачали оптимізму й знайшли вихід – почали видавати свої твори за кордоном. Першопричиною спротиву існуючому режиму було «упослідження української мови в усіх сферах суспільства» [2, 16]. Це стало поштовхом до зародження такого явища, як «самвидав» із приховуванням тиражу та змістом, який суперечив поглядам ворожого режиму. Воно стало свідомим і явним засобом боротьби проти політики тодішньої влади. На це вказують власні щоденники, нотатки, листування, мемуари, оригінальні художні тексти тощо. Перше офіційне наукове пояснення цього терміна, як явища, подається у літературознавчому словнику-довіднику за редакцією Р. Т. Гром'яка: «Самвидав – позацензурне нелегальне видання... найголовніший внесок шістдесятників у рух опору» [2, 16]. Праця «Інтернаціоналізм чи русифікація» І. Дзюби стала зразком літератури самвидаву та знаком-символом боротьби покоління 60-х за українську мову.

Але це ще не всі перешкоди, через які довелося пройти «інтелектуальній еліті» заради омріяної волі та миру в Україні. Упродовж 60-70-х років були заарештовані Ірина та Ігор Калинці, брати Горині, несправедливо ув'язнені й відправлені до таборів суворого режиму на Уралі чи Мордовії – Є. Сверстюк, І. Світличний, В. Стус та ін., або фізично знищені чи доведені до самогубства, як Алла Горська, Володимир Івасюк, Григорій Тютюнник. До того ж у цей період існувала ціла система «каральної медицини»: тих, кого було важко звинуватити в порушенні відповідних статей кримінального кодексу, оголошували божевільними й утримували у психічних лікарнях тюремного типу. Інші, кому вдалося оминати тиск та контроль влади, вирішили боротися словом, яке було протестом проти гноблення, брехні й загартовувало, зміцнювало й стимулювало до праці, правди, до бою. Тоді кожен письменник, журналіст, громадський діяч щодня ризикував своїм життям.

Постійний контроль влади змушував багатьох письменників ховати своє «Я» під текст, щоби не кидатись в очі «ворогам» і не потрапити під «приціл» влади та зберегти за собою право виконувати своє призначення – фіксувати, переосмислювати, аналізувати та наштовхувати на розуміння багатьох, на перший погляд, простих речей. Проте для того, щоби втілити у життя все задумане, письменники приховували гострий зміст своїх думок та поглядів за допомогою підтексту, створюючи при цьому власний неповторний художній світ, де кожна деталь була ключем до розуміння всієї ідейно-тематичної мозаїки літературного твору.

Так, багато авторів звернулися до історичної тематики – ставали справжніми літописцями і фіксували «пам'ять» для майбутніх поколінь. Роман Іваничук як свідок 60-тих стає «батьком» для своєї історичної прози. Крім того, він «...вправно користується підтекстовими ресурсами художнього письма – коли певний персонаж впливає на читача не так власною присутністю, як тим силовим полем, яке утворилося навколо його імені і його ідей» [4, 222].

Отже, закономірний розвиток різних літературних процесів і найголовніше – можливість відображати найболючіші питання сучасності з точки зору авторського світобачення стали основною причиною появи та розвитку тенденції до приховування змісту для покоління

шістдесятників. Відкрите протистояння цих інтелектуалів у 1960-х роках ХХ століття вплинуло на послаблення, а потім, і руйнування радянської системи. «Бунт шістдесятників – це перший в Радянському Союзі свідомий бунт Людини проти тоталітаризму в післявоєнний час» [6, 67]. Вони, самі не помічаючи цього, сформувавши певну модель поведінки: своєрідну стратегію, яка протиставлялася чітким вимогам тогочасного режиму влади – створивши нове «суспільство». Письменники та громадські діячі ще більше наблизили нашу державу до здобуття незалежності. Тепер можна відкрито говорити про цю «інтелектуальну еліту», різнобічно вивчати їхні здобутки та напрацювання, які досі не втратили своєї актуальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Білоцерківець Н. Автор манускриптів: Роману Іваничуку – 75 / Н. Білоцерківець // Українська культура. – 2004. – № 5. – С. 14.
2. Василюшин Я. Домінанта національного в боротьбі шістдесятників / Я. Василюшин // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 16-17.
3. Галич О. А. Загальне літературознавство: Навчальний посібник для вузів / О. А. Галич, В. М. Назарець, Є. М. Васильєв. – Рівне, 1997. – С. 80.
4. Ільницький М. М. Людина в історії: сучасний українська історія. Роман / М. М. Ільницький. – К.: Дніпро, 1989. – С. 217.
5. Касьянов Г. Незгодні: Участь української інтелігенції в русі опору в 60-80-х рр. – К.: Либідь, 1995. – 119 с.
6. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65-83.
7. Слабошинський М. «Мисль не повинна вмерти» (штрихи до портрета Романа Іваничука) // Укр. мова і літ. в школі. – 1989. – № 5. – С. 10.
8. Слабошпицький М. Талант, помножений на волю / М. Слабошпицький // Київ. – 2009. – № 5-6. – С. 158-167.
9. Ярошенко Р. Літературне підпілля – гріх чи реальність? / Р. Ярошенко // Українська література. – 2013. – № 7-8. – С. 51-57.

Сович О.

Науковий керівник – доц. Штонь О. П.

ОПРАЦЮВАННЯ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ЛЕКСИКИ ТА МОРФОЛОГІЇ УЧНЯМИ 5-7 КЛАСІВ

Вивчення української мови у сучасній школі спрямоване на формування комунікативної компетентності учнів, тобто вмінь і навичок вільно володіти мовою в усіх сферах суспільного життя, розуміти почуте чи прочитане, викладати його зміст, точно формулювати основну думку, висловлювати її в усній чи писемній формі, творчо мислити, що є передумовою розвитку соціально активної і духовно багатой особистості.

З огляду на це надзвичайно важливою є робота з текстом на уроках української мови, яка дає змогу найпродуктивніше розв'язувати навчальні, розвивальні й виховні завдання предмета, сприяє оволодінню мовою на всіх її рівнях. Враховуючи це, шкільна програма передбачає введення до сучасного курсу української мови елементів лінгвістики тексту, що дає змогу значно підвищити рівень комунікативних умінь школярів.

Аналіз методичної літератури з лінгвістики тексту, результати констатувального експерименту, а також власні спостереження за навчально-виховним процесом у школі свідчать про недостатню спрямованість на послідовне, систематичне опрацювання елементів лінгвістики тексту. Тому виникає необхідність у створенні методики, завданням якої є формування та вдосконалення навичок роботи з текстом та розвиток на цій основі вмінь логічного, послідовного викладу учнями власних думок.

Мета статті: розкрити особливості опрацювання лінгвістики тексту на уроках лексикології та морфології у 5-7 класах, запропонувати систему вправ для роботи над текстом під час вивчення цих мовознавчих розділів.

В експериментальній методиці творчо використовуємо класифікації вправ О. Горошкіної, Л. Варзацької, Т. Ладиженської, Р. Львова, В. Мельничайка, В. Скалкіна. Адже саме вони передбачають роботу з текстом, формування комунікативних та творчих вмінь на його основі.